

Київського інституту народної освіти. – Кн. 1. – К., 1926. – С. 62-79; Кн. 2. – 1927. – С. 27-44.

13. Шелудько Д. Німецькі елементи в українській мові// Збірник Комісії для дослідження історії української мови. – Т. I. – К., 1931. – С. 1-60.
14. Horbatsch O. Ivan Maksymovyc, ein verkannter ukrainischer Lexikograph des 18. Jahrhunderts und sein Wörterbuch// Горбач О. Зібрані статті. – Т. VI. Лексикографія й лексикологія. – Мюнхен: Український вільний університет, 1992. – С. 95-114.
15. Richhardt R. Polonische Lehnwörter in Ukrainischen. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1957.– 122 s.

Ольга Яцук

ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ ЗНАЧЕННЯ ВІДОКРЕМЛЕНОЇ СУБСТАНТИВНОЇ КОНСТРУКЦІЇ, ПРЕДСТАВЛЕНОЇ ПРИКЛАДКОЮ (на матеріалі української прози кінця ХХ – початку ХХІ століть)

Трансформація реалій життя вимагає пошуку нових способів їх моделювання у художніх творах, що зумовлює розширення смислового об'єму, збагачення емоційно-оцінної семантики, модифікацію дериваційних можливостей мовної одиниці. Ці процеси, певна річ, значною мірою позначаються на синтаксичній організації речення, тексту.

У сучасному українському мовознавстві, зокрема у синтаксисі, однією з панівних є тенденція вивчення синтаксичних одиниць від форми до семантичного змісту, що в лінгвістичній теорії визначається як семантичний синтаксис. Такий підхід дозволяє виявити не лише власне значеннєве наповнення, але й механізм його реалізації в певній синтаксичній одиниці. Таким чином, питання про семантичну природу речення є актуальним.

Основне завдання статті – описати семантичну будову відокремленої субстантивної конструкції (далі – ВСК), вираженої прикладкою, а саме: сформулювати дефініцію відокремленої прикладки (далі – ВП) як синтаксичної конструкції; з'ясувати суб'єктивні значення ВП; встановити об'єктивні значення ВП.

Поглиблений аналіз семантичної природи синтаксичних одиниць, як засвідчують наукові праці Н. Шведової, О. Каминіної, Г. Золотової, О. Сиротиніної, а також останні дослідження І. Вихованця, О. Кульбабської, М. Будько та ін., спричинив появу якісно нового розуміння синтаксичної природи простого ускладненого речення загалом і відокремлених членів речення (далі – ВЧР) як його компонента зокрема.

З-поміж синтаксичних ознак такого розуміння найважливішими для цієї статті є:

– напівпредикативність окремих ВЧР (ідею про те, що ВЧР характеризуються певною предикативністю вперше висловив О. Потебня [13, 123]);

– співвідношення напівпредикативних ВЧР із складними реченнями, а при трансформації набуття ними категорій часу і модальності тієї предикативності, яка властива простому ускладненому реченню;

– трактування ускладнення як семантичної ознаки, що сприяє визначенню напівпредикативних ВЧР як елементарних речень;

– проголошення ВЧР, що не відзначаються наявністю предикативності, як пояснювальних, або уточнювальних.

У сучасному мовознавстві під синтаксичною конструкцією розуміють поєднання слів (словоформ), що можуть утворювати речення [6, 548], таким чином, напівпредикативні ВЧР доцільно трактувати як відокремлені конструкції. ВП також не є винятком. Крім цього, очевидним є й той факт, що ВП може розглядатися в реченнєвій семантичній парадигмі.

У семантичній організації речення виділяються два типи значення: об’єктивні, що відображають позамовну дійсність, і суб’єктивні, що вказують на ставлення мовця до цієї дійсності.

Визначення об’єктивного значення передбачає з’ясування відношення між мовою і мисленням, дійсністю. При аналізі цього значення, як слушно зауважує Н. Арват, виявляють себе одразу кілька функцій мови, тому виникло кілька підходів до вивчення змістової структури речення [2, 5], які згодом були означені як денотативний, логіко-семантичний і мовно-семантичний рівні [1, 38].

Об’єктивне значення, на думку І. Вихованця, виявляється у семантичному інваріанті [5, 121], що є основою “об’єднання ряду формально неоднотипних, але однотипних із змістового боку конструкцій, тобто конструкцій, що відображають однотипні реальні ситуації” [4, 44].

Серед ВП, що функціонують у творах сучасних українських письменників (було проаналізовано понад 2000 прикладів), ми помітили такі типи конструкції інваріанта елементарного речення:

– ЕР¹ (елементарне речення) → (предикат стану) + А (аргумент) компон. (компонентив) + А композ. (комполитив): “[...] *їли ми рідкісний смаколик – драглі з начиненої щуки*” [7, 250] *Драглі з начиненої щуки – рідкісний смаколик;*

– ЕР → П (стан) + А ідент. (ідентифікатив) + А ідент.: “[...] *я подивився на круглий плескатий брелок: на зеленому тлі був зображений самотній вовк – національний символ чеченців*” [16, 46] ↔ *Національний символ чеченців – самотній вовк*

Таким чином, об’єктивне значення ВП, якою послуговуються письменники зламу ХХ – ХХІ століть, утворюється з семантичного інваріанта (пропозиція) та валентності [5, 121]; характеризує пасивні предмети, носіїв стану. Певна річ, така характеристика визначається власне функціональною роллю ВП – ідентифікувати, уточнювати ознаки предмета.

Спробуємо визначити ці типи функціонального навантаження ВП та описати її суб’єктивні значення.

І. Вихованець виділяє такі елементи суб’єктивного значення: предикативність; настанову; вірогідність/ невірогідність; ствердження/ заперечення; емоційність/ нейтральність [5, 117 – 118].

Смислова палітра ВСК, вираженої прикладкою, у художніх текстах надзвичайно багата, домінантними ж є такі функції:

– ідентифікація особи через оцінну характеристику: “[...] *Анастасія, пишиногруда красуня з великими фіалковими очима, з розпуктою родимкою на верхній губі, палко обігріла вояку поглядом [...]*” [15, 56-57] (постпозитивна поширена прикладка) – *Анастасія, яка була пишиногрудою красунею з великими фіалковими очима, з розпуктою родимкою на верхній губі* (підрядне означальне речення: минулий час, реальна

¹ За системою скорочень: Вихованець І.Р., Городенська К. Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. К.: Наук. думка, 1983 С. 45.

модальність, інформативно-оцінна настанова, вірогідність впевненості, ствердження, нейтральність);

– ідентифікація біблійних персонажів через оцінну характеристику: “[...] *янголи ці, шулики неслухняні, вороняками вбидвома настерігають, що я зроблю, як ворухнуся [...]*” [10, 28] (постпозитивна поширена прикладка) – *Янголи ці, що є шуликами неслухняними* (підрядне означальне речення: теперішній час, реальна модальність, інформативно-метафорична настанова, вірогідність впевненості, ствердження, нейтральність);

– характеристика технічних предметів: “*Це була однокімнатна квартира на четвертому поверсі висотного будинку: більш-менш умебльована, з телевізором, холодильником і, звичайно ж, телефоном – єдиним живим створінням [...]*” [16, 46] (постпозитивна поширена прикладка) – *Телефон, що був єдиним живим створінням* (підрядне означальне речення: минулий час, реальна модальність, інформативно-метафоризована настанова, вірогідність впевненості, ствердження, нейтральність);

– характеристика предметів мистецтва: “*Лише дешевий, трохи облуплений хрест, навіть пам’ятника – цієї ілюзії увіковічення – ще не споруджено над могилою*” [14, 27] (постпозитивна поширена прикладка) – *Пам’ятник, що є ілюзією увіковічення* (підрядне означальне речення: теперішній час, реальна модальність, інформативно-метафоризована настанова, вірогідність впевненості, ствердження, нейтральність);

– характеристика міст: “[...] *найважливішим центром безсонного неспокою був Київ [...], ірраціональна велич князівського тризуба, Золоті ворота до слави старовинної історії, квітник української духовної аристократії, слава і честь, честь і слава*” [14, 36-37] (постпозитивні, поширені однорідні прикладки) – *Київ, який був ірраціональною величчю князівського тризуба, Золотими воротами до слави старовинної історії, квітником української духовної аристократії, славою і честю, честю і славою* (підрядне означальне речення: минулий час, реальна модальність, інформативно-метафоризована настанова, вірогідність впевненості, ствердження, нейтральність) тощо.

Таким чином, проаналізувавши об’єктивні та суб’єктивні значення ВСК, представленої прикладкою, що функціонують у художніх прозових текстах кінця ХХ – початку ХХІ ст., можемо зробити такі висновки: об’єктивні значення значно вужчі, ніж суб’єктивні, вони репрезентуються семантичним інваріантом (Пропозиція = Предикат стану + Аргумент); суб’єктивні значення відзначаються полі-функціональністю; характеризуються здебільшого граматичними ознаками, аніж власне семантичними; у їх структурі переважають такі компоненти, як модально-часова предикативність, що визначається предикативністю ускладненого речення, інформативно-метафоризована настанова, вірогідність впевненості, ствердження, нейтральність.

Однак аналіз ВСК без залучення до її складу порівняльного звороту є неповним, тому подальші дослідження у даному напрямі із залученням інших синтаксичних ознак семантичної парадигми сприятимуть збагаченню теоретичних відомостей про природу простого ускладненого речення у семантико-синтаксичному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андерш Й. Ф. До питання про семантичну структуру речення (на матеріалі чеської та української мов)// Мовознавство. – 1984. – № 5. – С. 38-42.

2. Арват Н. Н. Семантическая структура простого предложения в современном русском языке. – К.: Вища школа, 1984. – 159 с.
3. Будько М. В. Семантико-синтаксическая структура простого осложненного предложения: Автореф. дис... к.ф.н. – К., 1992. – 16 с.
4. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – 219 с.
5. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
6. Вихованець І. Р. Синтаксична конструкція// Українська мова. Енциклопедія/ Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. – К.: Укр. енцикл., 2000. – С. 548 – 549.
7. Винничук Ю. Мальва Ланда. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2003. – 540 с.
8. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. – Чернівці: Рута, 1999. – 336 с.
9. Кульбабська О. В. Напівпредикативні конструкції в сучасній українській мові: Автореф. дис... к. ф. н. – Івано-Франківськ, 1998. – 17 с.
10. Медвідь В. Кров по соломі. Роман. – Львів: Кальварія, 2002. – С. 15-352.
11. Падучева Е. В. Высказывание и его соотносительность с действительностью (референциальные аспекты семантики местоимения). – Москва: Наука, 1985. – 271 с.
12. Падучева Е. В. О семантике синтаксиса (материалы к трансформационной грамматике русского языка). – М.: Наука, 1974. – 292 с.
13. Потехня А. А. Из записок по русской грамматике: В 4-ох т. – М.: Учпедгиз, 1958. – Т. 1, 2.
14. Процюк С. Інфекція. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2002. – 196 с.
15. Ульяненко О. Знак Саваофа// Кур’єр Кривбасу. – 2003. – № 158. – С. 25-90; № 159. – С. 3-69; № 160. – С. 73-105.
16. Шкляр В. Елементал. Роман// Сучасність. – 2002. – № 2. – С. 6-85.

Сергій Чемеркін

КУЛЬТУРОМОВНИЙ АСПЕКТ УЖИВАННЯ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЇ, ЯКІ НАБУЛИ НОВИХ ЗНАЧЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ МОВИ В УАНЕТІ)

У всесвітній мережі важливе місце займає сектор Уанету (український сегмент інтернету). Його характеризує порівняно велика кількість ресурсів (серед яких є й українськомовні), значне коло користувачів (певний відсоток яких – українськомовні). Інтернет – новий специфічний засіб комунікації, який стимулює зміни в українській мові в мережі. Зокрема, йдеться про слова на позначення дії, які використовувалися в мові давно, але в нових контекстах набули інших значень.

Предметом нашого дослідження є слова із коренем *-вис-*, в основі значення яких лежить сема ‘перебувати в просторі, не маючи опори знизу’. Слова зафіксовано в контекстах, що стосуються комп’ютерної справи. Мета роботи – визначити стилістичну функцію досліджуваних слів. За характером стилістичної функції розрізняємо 3 групи контекстів, типових для інтернету. Кожна група має свої ознаки.